

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 777 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta‘sirini tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta‘minlashdagi dolzarb masalalar.....	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta‘minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta‘sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti.....	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik).....	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida.....	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta‘minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati.....	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей.....	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta‘lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqtoev Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rnini	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdorov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Bahodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi.....	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxmonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
Toyirov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	

OLIY TA'LIM TIZIMIDA MOLIYAVIY NAZORAT SAMARADORLIGINI TA'MINLASH ICHKI NAZORAT XIZMATLARI

Xaydarov Baxrom Xolmuradovich

O'zMU Jizzax filiali tadqiqotchisi
ORCID: 0000-0003-2535-0747

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy nazorat tizimining samaradorligini oshirishda ichki nazorat xizmatlarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tahlillar orqali mavjud muammolar aniqlanib, samarali moliyaviy boshqaruvni shakllantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, moliyaviy nazorat, ichki nazorat, audit, byudjet mablag'lari, samaradorlik.

Abstract: This article analyzes the role and importance of internal control services in enhancing the effectiveness of the financial control system in higher education institutions. The analysis identifies existing problems and proposes recommendations for establishing effective financial management.

Key words: higher education, financial control, internal control, audit, budget funds, efficiency.

Аннотация: В данной статье анализируются роль и значение служб внутреннего контроля в повышении эффективности системы финансового контроля в высших учебных заведениях. В результате анализа выявлены существующие проблемы и разработаны предложения по формированию эффективного финансового управления.

Ключевые слова: высшее образование, финансовый контроль, внутренний контроль, аудит, бюджетные средства, эффективность.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish va ularni samarali nazorat qilish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligi ortib borayotgan bir paytda, ichki nazorat xizmatlarining faoliyati yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ta'kidlash lozimki, ta'lim tizimi va shu jumladan, uning tarkibiy qismi bo'lgan oliy ta'limning ham ma'lum bir qismi ham byudjet mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladi. Aslida, faqat O'zbekistondagina shunday tartib tarkib topmagan. Jahon tajribasining ko'rsatishicha, ta'lim (jumladan, oliy ta'lim) tizimini moliyalashtirishga ko'plab mamlakatlar alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Jahon bankining ma'lumotlariga ko'ra, oxirgi yillarda dunyoda davlat xarajatlarining o'rtacha 12,0-14,0% ta'limga yo'naltirilmoqda. Bir paytning o'zida, dunyo mamlakatlarida oliy ta'limni moliyalashtirish ikki ko'rinishda, ya'ni davlat byudjeti mablag'lari hisobidan va ta'lim xizmatlari ko'rsatilishidan tushadigan mablag'lar hisobidan amalga oshirilmoqda. Xususan, Yevropaning ko'plab mamlakatlarida ta'lim (jumladan, oliy ta'lim) muassasalarini moliyalashtirish davlat byudjeti mablag'lari hisobiga bo'lmoqda. Dunyo amaliyotiga ko'ra, iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlarda oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishda davlat byudjeti mablag'lari ustuvorlik kasb etmoqda. Masalan, hozirgi paytda Avstriya, Italiya, Fransiya, Norvegiya, Daniya va Shvesiya kabi mamlakatlarda byudjet mablag'lari oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning manbalari tarkibida 90,0%dan ko'proqni tashkil etmoqda. Bu ko'rsatkichning darajasi Buyuk Britaniya, Portugaliya, Finlyandiya, Niderlandiya va Ispaniya kabi mamlakatlarda esa qariyb 80,0% ga teng bo'lib, ularning barchasi oliy ta'lim sohasida yuqoridagi davlatlarning hammasida faol siyosat yurgizayotganligidan darakdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy nazorat va audit bo'yicha bir qator mahalliy va xorijiy manbalar mavjud. Xususan:

Xaydarova N.A. "Byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki auditni takomillashtirish yo'nalishlari" (2023) asarida oliy ta'lim muassasalarida ichki nazorat tizimining me'yoriy asoslari tahlil qilinadi [1].

COSO modeli asosida ichki nazorat tizimlari samaradorligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar, masalan, Moeller R.R. "Executive's Guide to COSO Internal Controls" asari, muhim manba hisoblanadi [2].

Davlat moliyaviy nazorati va ichki audit bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hamda Hisob palatasining nashrlari tahlil qilindi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi:

Tahliliy metod: mavjud hujjatlarni tahlil qilish orqali ichki nazorat xizmatlarining tashkil etilishi va ishlash mexanizmi o'rganildi.

Taqqoslash usuli: O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari tajribasi xorijiy tajriba bilan solishtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yuqoridagi holatdan ko'rinib turibdiki, oliy ta'lim muassasalari faoliyatini amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan xarajatlar katta qismining budjet mablag'lari hisobidan ta'minlanayotganligi bu mablag'larning sarflanishiga nisbatan alohida munosabatlarning shakllanishini taqozo etadi. Bu, ayniqsa, ana shu oliy ta'lim muassasalari doirasida sarflanayotgan katta miqdordagi budjet mablag'larining oqilona va samarali sarflanishiga tegishlidir. O'z navbatida, holatning bunday ekanligi shu yo'nalishda qator ilmiy izlanishlarning olib borilishini ham talab qiladi.

Tadqiqotlarimizning ko'rsatishicha bu borada bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim (1-jadval).

1-jadval. Oliy ta'lim tizimida davlat moliyaviy nazorati xizmatlari ko'rsatkichlarining iqtisodiy ko'rsatkichlari va uning mohiyati.

Vazifalari	Mohiyati
Muvofiqlik vazifasi	Moliyaviy nazoratni qonunlar, qoidalar va budjet qoidalariga muvofiqligini ta'minlashning tartiblarni belgilaydi. Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali foydalanishning huquqiy asoslari davlat mablag'larini noto'g'ri ishlatish yoki o'zlashtirishning oldini olishga yordam berib shaffoflikni ta'minlaydi.
Resurslarni taqsimlashni optimallashtirish	Oliy ta'lim muassasalari daromadlarini tarkib toptirishda budjet mablag'larining amaldagi holatini tahlil qilish va uning o'ziga xos jihatlari aniqlash asosida resurslarni taqsimlarni optimallashtirish nazarda tutiladi.
Tizimda firibgarlik va korrupsiyani aniqlash, uning oldini olish	Muntazam ravishda audit o'tkazish va mustahkam ichki nazorat tizimlarini joriy etish orqali firibgarlik va korrupsiyaning oldini olish hamda OTM daromadlarini maqsadli sarflashga erishish. Bunda turli qoidabuzarliklar, potensial xavf-xatarlarni aniqlashga yordam beradi va shu bilan davlat resurslarini himoya qilinadi.
Tizimda oshkoralik va hisobdorlikni oshirishga erishish	Moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini ta'minlash uchun ochiq bo'lishini ta'minlaydi. Bu o'z moliyaviy qarorlari va xatti-harakatlari uchun javobgarlikka tortish orqali mas'uliyatini oshirishga yordam beradi. OTMda budjet mablag'laridan samarali foydalanishning bozor talablariga javob beradigan zamonaviy yo'nalishlarini ishlab chiqish va ularni ilmiy-amaliy jihatdan argumentatsiya qilishga erishiladi.
Samarali boshqaruv va sifatti ta'lim xizmatlari ko'rsatish	Tizimda davlat budjeti nazoratda samaradorlikni oshirish, xarajatlar, subsidiyalar, imtiyozlar va preferensiyalarning natijadorligi, ajratilgan mablag'lardan foydalanishning tejamkorligiga erishish hamda davr talablariga mos ravishda muqobil islohotlarni amalga oshirish asosida oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali foydalanish yo'llarini ishlab chiqiladi
Mablag'larni taqsimlashda inson omilini kamaytirish	Ta'lim tizimida budjet mablag'laridan maqsadsiz va samarasiz foydalanishning oldini olish va mablag'larni taqsimlashda inson omilini yanada kamaytirish choralarini qo'llash. Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali foydalanishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Manba: Muallif ishlanmasi

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, tizimda moliyaviy qonunbuzarliklarning oldini olish, moliyaviy nazoratni kuchaytirishda turli firibgarliklar, o'zlashtirish va davlat mablag'larini maqsadsiz noto'g'ri ishlatish kabi moliyaviy qonunbuzarliklarni aniqlash va oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda Ming yillik rivojlanish maqsadlariga erishish bo'yicha aholi farovonligini oshirish masalalarini yechish doirasida quyidagilarga e'tibor qaratiladi:

- strategik rivojlanish yo'nalishda, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarda dastur va loyihalarni moliyalashtirish darajasini qo'llabquvvatlash;
- amaliy o'rta muddatli siyosat va dasturlarni shakllantirish, amalga oshirish uchun asos sifatida o'rta muddatli budjetni rejalashtirish tizimini ishlab chiqish;
- natijaviylikka yo'naltirilgan budjetlashtirishni tatbiq etish yo'li bilan davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish;
- g'aznachilik tizimini to'liq tatbiq etish va axborot ta'minotini takomillashtirish asosida budjet jarayonining tiniqligini oshirish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, «Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi birinchi navbatda ijtimoiy sohadagi islohotlarimiz samarasi bilan chambarchas bog'liq... Budjet hisobidan mablag' ajratiladigan har qanday dastur yoki loyihaning sifat va miqdor ko'rsatkichlaridan iborat, natijaga yo'naltirilgan indikatorlari bo'lishi kerak». Bilimli avlod – buyuk kelajakning, tadbirkor xalq – farovon hayotning, do'stona hamkorlik esa taraqqiyotning kafolatidir.

Bizning fikrimizcha, ta'lim muassasalarida audit xizmatlarini takomillashtirish maqsadga muvofiq, bunda budjet jarayonining shaffofligini yanada oshirish va uning ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, budjetdan moliyalashtirish, hisob va hisobot

mexanizmini takomillashtirish, vazirlik va idoralarning bo'ysunuvidagi muassasalarida budjet intizomini mustahkamlash borasidagi mas'uliyatini oshirish, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va xalqaro e'tirof etilgan moliyaviy nazorat standartlarini joriy qilish yo'li bilan budjet qonunchiligini buzish holatlarining oldini olish maqsadga muvofiq.

“Ichki audit tashkilot tomonidan smetalarni tuzish hamda ijrosini amalga oshirishni qonunchilik hujjatlariga rioya qilinishini tekshirish hamda monitoring olib borish yo'li bilan nazorat qilish, moliyaviy hisobot ma'lumotlarini ishonchlilikini ta'minlash, budjet smeta intizomiga rioya qilish, mablag'larni maqsadli va oqilona sarflanishiga yo'naltirilgan faoliyatdir”.

Amaldagi me'yoriy hujjatlar talablariga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarida moddiy qiymatliklar moliyaviy nazorati quyidagi shakllarda amalga oshiriladi: davlat moliyaviy nazorat boshqarmasining rejali tekshiruvlari, oliy ta'lim vazirligining ichki audit va moliyaviy nazorat boshqarmasining rejali tekshiruv va o'rganishlari.

Oliy ta'lim muassasalari faoliyati samaradorligini ta'minlashda mazkur muassasalarida ichki audit xizmatini to'g'ri tashkil etish dolzarb hisoblanadi. Ichki audit xizmati muassasada mavjud bo'lgan moddiy qiymatliklardan oqilona va samarali foydalanish, ular ustidan nazoratni yo'lga qo'yishda muhim ahamiyat kasb etadi. Oliy ta'lim muassasalari rahbariyati faoliyatning rivojlanishida ichki audit xizmati o'zining salmoqli hissasini qo'shuvchi bo'g'in sifatida qabul qilishi lozim.

Moddiy qiymatliklar ichki auditini amalga oshirish jarayonida ichki auditor quyidagilarni aniqlashi kerak. Fikrimizcha, moddiy qiymatliklar bilan bog'liq muomalalar ichki auditi quyidagi ketma-ketlikda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

- moddiy qiymatliklar bo'yicha hisob siyosati qoidalarini o'rganish;
 - moddiy qiymatliklar bo'yicha ichki nazorat tizimining ishonchlilik darajasini o'rganish va baholash;
 - ombor xo'jaligini va ombor binosi holatini tekshiruvdan o'tkazish;
 - moddiy qiymatliklarni saqlash va ulardan foydalanish bo'yicha moddiy javobgarlik holatini va moddiy javobgar shaxslarning hisobotlarini o'rganish;
 - tekshirilayotgan hisobot sanasiga moddiy qiymatliklar tarkibini tahlil qilish;
 - moddiy qiymatliklar kirimi va chiqimi holatini tahlil qilish;
 - moddiy qiymatliklarning to'g'ri va qonuniy baholanganligini tekshirish;
 - moddiy qiymatliklar bo'yicha sintetik va analitik hisobning to'g'ri tashkil etilganligi o'rganish;
 - moddiy qiymatliklar bo'yicha hisobot ko'rsatkichlarining ishonchlilik yoki haqiqatga mosligini o'rganish.
- Bizningcha, quyidagi holatlarda moddiy qiymatliklar auditi jarayonida risk darajasi ortishi mumkin:
- moddiy qiymatliklarni o'g'irlash ehtimollarining yuqoriligi;
 - aniqlangan kamchiliklarni isbotlovchi dalillarning yetarli emasligi;
 - moddiy qiymatliklarni hisobdan chiqarish bo'yicha hujjatlarda majburiy rekvizitlarning aks ettirilmaganligi va tasdiqlanmaganligi;
 - moddiy qiymatliklar bo'yicha hujjatlarning yo'qolganligi;
 - moddiy qiymatliklarning asossiz hisobdan chiqarilishi ehtimoli.

Ichki audit jarayonlarida auditorlar tomonidan turli usullar qo'llanilib, xususan tekshiruv davomida moddiy qiymatliklar inventarizatsiyasini o'tkazish, qayta hisobdan o'tkazish va boshqa usullardan keng foydalaniladi. Moddiy qiymatliklar inventarizatsiyasini o'tkazish ko'rsatmalariga binoan inventarizatsiya bir nechta bosqichlarda o'tkaziladi. Har bir bosqichda tegishli birlamchi hujjatlar tuziladi. Bunda birinchi bo'lib inventarizatsiya o'tkazish to'g'risidagi buyruqlar (qaror, farmoyish) bajarilishi ustidan nazorat jurnalida ro'yxatga olinadigan inventarizatsiya o'tkazish to'g'risida buyruq (qaror, farmoyish) chiqariladi. Keyin esa haqiqatda mavjud moddiy qiymatliklar hisobi to'g'risida ma'lumotlar beruvchi inventarizatsiya ro'yxati va dalolatnoma to'ldiriladi. Inventarizatsiyaning keyingi bosqichida esa buxgalteriya hisobi schotlarida aks ettirilgan natijalar tekshiruv natijalari bilan taqqoslanadi.

Ichki audit mutaxassislarining inventarizatsiya komissiyasi tarkibida muassasa boshqaruv vakillari, buxgalteriya, texnologik va boshqa xizmat vakillari qatorida moddiy qiymatliklar inventarizatsiyasida ishtirok etishi ko'zda tutilgan. Ichki audit mutaxassisi inventarizatsiya jarayoni boshlanishidan oldin, nodavlat oliy ta'lim muassasasining hisob siyosati tarkibida inventarizatsiya o'tkazish tartibi mavjudligini hamda bu tartibning tarkibi uslubiy ko'rsatma talablariga mos kelishini tekshirishi shart. Mazkur ko'rsatmalarga mos ravishda muassasada rahbar buyrug'i yoki farmoyishiga asosan ishchi va doimiy faoliyat yurituvchi inventarizatsiya komissiyasi tashkil etiladi.

Ichki auditor noqonuniy muomalalar, hattoki, to'g'ri tuzilgan tashqi hujjatlar ham mavjud bo'lishi mumkinligini yodda saqlashi lozim. Shuning uchun tekshiruv davomida moddiy qiymatliklarni qabul qilishdagi imzolarning haqiqiy ekanligini tasdiqlash uchun imzo egalarini chaqirishi tavsiya etiladi.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

Ichki nazorat xizmatlari ko'pchilik universitetlarda faqat moliyaviy faoliyat bo'yicha choraklik yoki yillik hisobotlar tayyorlash, smetalar ijrosini tekshirish hamda byudjet mablag'lari sarflanishini shaklan tahlil qilish bilan cheklanmoqda. Masalan, ko'plab universitetlarda ichki nazorat faqat xarajatlar rejasining bajarilishi haqida ma'lumot taqdim etish bilan band bo'lib, xarajatlarning maqsadga muvofiqligi, samaradorligi yoki moliyaviy risklar yuzasidan chuqur tahlil yetarli darajada olib borilmaydi.

Moliyaviy intizomni ta'minlashda ichki audit hisobotlari ko'plab hollarda yetarli darajada e'tiborga olinmayapti.

Ichki nazorat xizmatlari vakolatlarining aniq belgilab qo'yilmagani, xususan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 14-fevraldagi PQ-128-sonli "O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti xarajatlarining samaradorligini yanada oshirish va davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida" qarorida ichki nazorat xizmatlarining vazifalari umumiy bayon qilingan bo'lsa-da, ularning moliyaviy risklarni aniqlash, smetalarni chuqur tahlil qilish va audit tavsiyalarining ijrosini nazorat qilish kabi funksiyalari bo'yicha aniq reglamentlar mavjud emas. Shuningdek, Moliya vazirligining tegishli buyruqlarida ham universitet ichki nazorat xizmati faoliyat doirasi va hisobdorligi bo'yicha tafsilotlarning yetarli darajada ko'rsatilmaganligi sababli, nazorat mexanizmlarining amaliyotda samarasiz ishlash holatlari uchramoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa: Ichki nazorat xizmatlari oliy ta'lim tizimida moliyaviy barqarorlik va shaffoflikni ta'minlovchi asosiy bo'g'inlardan biridir. Ammo amaldagi tizimda ularning roli to'liq amalga oshirilmayapti.

Takliflar:

Ichki nazorat xizmatlari uchun yagona me'yoriy-metodik qo'llanma ishlab chiqilishi kerak. Ushbu qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hamda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi hamkorligida, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarga hamda Moliya vazirligining tegishli buyruqlari asosida ishlab chiqilishi lozim. Qo'llanma ichki nazorat xizmatlarining funksiyalari, hisobot shakllari, audit mezonlari, moliyaviy risklarni aniqlash uslublari va audit tavsiyalarining ijrosini nazorat qilish mexanizmlarini o'z ichiga olishi kerak.

Auditorlar va ichki nazoratchilar malakasini oshirish bo'yicha doimiy treninglar tashkil etish lozim.

Ichki nazorat xizmatlari xulosalari asosida qaror qabul qilish tizimini kuchaytirish talab etiladi.

Universitetlar darajasida moliyaviy risklarni baholash va monitoring qilish tizimlarini joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. N.A.Xaydarova. Budjet tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki auditni takomillashtirish yo'nalishlari. (Monografiya). -T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2023, 164 bet.
2. Moeller, R. R. (2013). Executive's Guide to COSO Internal Controls: Understanding and Implementing the New Framework (1st ed.). John Wiley & Sons Publishing. <https://doi.org/10.1002/9781118691656>
3. COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission). Internal Control - Integrated Framework, 2013.
4. Hisob palatasi hisobotlari (2021–2023 yillar).
5. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining ichki audit bo'yicha me'yoriy hujjatlari.
6. OECD. (2020). Internal Audit Manual for Higher Education Institutions.
7. Davlat statistika qo'mitasi – oliy ta'lim moliyaviy ko'rsatkichlari (2022).
8. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy jurnali. No.3 (2023).

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
